

Akarsu Kıyılarının Kent Kimliğine Katkısı: Çoruh Nehri Örneği

Gizem DUMAN¹, Hilal TURGUT^{1*}

¹ Artvin Çoruh Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 08000, ARTVİN

Öz

Yaşam alanlarının kalitesinin göstergesi olan kentsel kimlik, fiziksel ve doğal çevrenin geçmişten günümüze aktarılan toplumların ortak değerlerine, sosyal ilişkilerine ve kültürel ve sanatsal yaşam biçimlerine katkısının sonucu olarak ortaya çıkar. Kentler ve toplumlar kimlikleri ile var olurlar. Çoruh nehrinin Artvin il sınırları içerisinde kalan Deriner ve Borçka Barajları arasındaki yaklaşık 31km'lik bölümünde yürütülen bu çalışmada, doğal peyzaj karakterleri özelinde Çoruh Nehri kıyılarının kültürel, doğal ve çevresel özellikleri bir bütün olarak ele alınarak kentsel imaj ve kent kimliği oluşturma potansiyeli incelenmiştir. Bu amaçla araştırmanın birinci aşamasında doğal peyzaj karakterlerinden su yüzeyi, arazi formu, vejetasyon, jeolojik yapı, nadirlik, renk ve kültürel veriler değerlendirme parametresi olarak belirlenmiş, uzman görüşleri yardımıyla ağırlıklandırılmaları yapılmıştır. Ayrıca, ana parametrelere ait alt parametreler oluşturularak skorlanmış ve bu değerler kullanılarak gözlem noktalarında bölgeler için kentsel kimlik potansiyel değeri hesaplanmıştır. İkinci aşamada ise bu değerler estetik ve algısal kriterler değerlendirme formu sonuçları ile karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda kent kimliğinde etkili olan parametrelerin önem sırasına göre su yüzeyi> arazi formu> vejetasyon> jeolojik yapı> nadirlik> renk> kültürel veriler olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında, yapılan puanlamada kentsel kimlik oluşturma potansiyel değeri en yüksek bölgenin doğal güzellikleri ile ön plana çıkan ikinci bölge olduğu belirlenmiştir. Puanlama sonuçları estetik ve algısal kriterler değerlendirme formu sonuçları ile tutarlılık göstermiştir. Çalışma sonuçlarının kentsel kimlik oluşturma çalışmalarında uygulayıcılara önemli veriler sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Artvin, kentsel imaj, peyzaj karakteri, kentsel kimlik potansiyeli.

Contribution of River Landscape to Urban Identity, the Case Çoruh River

Abstract

Urban identity, which is an indicator of the quality of living spaces, emerges as a result of the contribution of the physical and natural environment to the common values transferred from past to present, social relations, and cultural and artistic lifestyles of the societies. Cities and societies exist in their identities. In this study, the potential of cultural, natural and environmental characteristics of the Coruh River and its coasts to form an urban image and urban identity was investigated. The research was carried out in the 31km part of the Çoruh river between Deriner and Borcka Dams within the provincial borders of Artvin. For this purpose, in the first stage of the research, water surface, land form, vegetation, geological structure, rarity, colour, and cultural data were determined as evaluation parameters, and they were weighted with the help of expert opinions. In addition, sub-parameters belonging to the main parameters were created and scored and urban identity potential value for the regions was calculated at the observation points using these values. In the second stage, these values were compared with the aesthetic and perceptual criteria evaluation form results. It is thought that the results of the study will provide important data to the practitioners in the studies of creating urban identity.

Keywords: Artvin, urban image, landscape character, urban identity potential.

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author):

Hilal TURGUT, Artvin Çoruh Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 08000, Artvin, Türkiye. Tel: +90(462) 215 10 35, Fax:+90(462) 215 10 35, E-mail: hturgut@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5541-1187

Geliş (Received) : 26.03.2020
Kabul (Accepted) : 17.06.2020
Basım (Published) : 15.08.2020

1. Giriş

Akarsular tarih boyunca insanların yerleşimleri için cazip noktalar olarak görülmüştür. Tarih sahnesinde yer alan büyük kentler daima çevrelerindeki akarsular ile anılmışlardır. Akarsular doğal yaşam koridoru oluşturmasının yanı sıra önemli peyzaj alanı olması, gelişime açık olması, yerleşim, tarım, balıkçılık, taşımacılık ve enerji ihtiyaçlarını karşılaması gibi pek çok konuda insanlara fırsatlar sunmakta ve ayrıca imaj noktası olarak kentlere kimlik kazandırma noktasında önemli bir rol üstlenmektedirler (Balcı, 2002; Cengiz, 2007, Özdemir ve Karaca, 2009). Bilindiği gibi kentler kültürel dokusu, mimari özellikleri ve (Erton, 1995) doğal peyzaj karakterleri (Turgut vd., 2012) gibi kimlik öğeleri ile anılmaktadırlar. Bu bağlamda akarsular bir yandan kentlere kimlik kazandıran özgün peyzaj elemanı olurken diğer yandan kent ile bütünleştirilmiş bir tasarım öğesi olarak kullanıldığında sosyo-kültürel, ekonomik ve ekolojik açıdan kentli yaşamına olumlu katkılar sunmaktadır (Önem ve Kılınçarslan, 2005; Kılınçarslan ve Özkan, 2005; Özdemir, 2013).

Görsel peyzaj özelliklerinin kent kimliği ile güçlü bir ilişkisi bulunmaktadır. Ancak kentsel kimlik özelliklerini sadece bu konuda değerlendirmek eksik kalacaktır. Geleneksel yaşamın getirmiş olduğu doğaya bakış açıları, kullanım ilişkileri, alışkanlıklar ve bireysel bakış açıları kimliğin oluşmasında önemli etkenlerdir. Lynch'in yapmış olduğu çalışmalarda kimlik öğelerinin bütünsel olarak ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Lynch (1960) Doğal çevre faktörlerinin yapısal çevreyi şekillendirdiği doğa ile uyumlu nitelikli mekanların oluşturulmasının kentsel bileşenlerin doğru analiz edilmesi ile mümkün olduğu unutulmamalıdır (Turgut ve ark, 2012). Son yıllarda imar alanlarında yaşanan değişimler kentsel tasarım konularının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu olumlu gelişmenin sonuçlarının da olumlu olabilmesi için gerekli bilimsel ve sanatsal çalışmaların ortaya konulması gerekmektedir (Can, 1999; Erdoğan, 2006).

Bu çalışma ile Artvin kent mücavir alan sınırları içerisinde geçen Çoruh Nehri'nin kentsel kimlik oluşturması sürecinde; i. Doğal ve kültürel peyzaj özelliklerinin Artvin kent halkı için ne anlam ifade ettiği, ii. Çoruh Nehri'nin Artvin kenti için öneminin anlaşılması ve pozitif yönde gelişimine yön verecek şekilde sosyo-ekonomik, estetik, ekolojik ve rekreasyonel aktiviteler ve ulaşım ağı alanlarında daha etkin hale gelebilmesi için kentle hangi noktada özdeşleşmesi gerektiği, iii. Gelişim ve dönüşüm süreci içerisinde olan Çoruh Nehrinin ve etrafında var olan potansiyelinin kentsel imaj olma sürecinin daha hızlı ve yaşam kalitesini olumlu etkileyecek yönde ilerlemesi için hangi planlama kararlarının alınması gerektiği ve iv. Çoruh Nehri ve etrafında var olan kullanımların irdelenmesi olumlu yönlerin güçlendirilmesi olumsuz kullanımlar için ortaya çıkan sorunlara çözüm önerileri getirilmesi hedeflenmiştir.

2. Materyal ve Metot

2.1. Materyal

Nehirlerin kent kimliğine katkısının araştırıldığı bu çalışma Çoruh Nehri'nin Artvin ili mücavir alan sınırları içerisinde kalan Deriner barajı-Borçka ilçesi arasındaki 31 km'lik kıyı şeridinde yürütülmüştür (Şekil 1). Söz konusu alan "V" tipi vadi özelliği göstermektedir. Oldukça kıvrımlı bir yatak içerisinde kalan Çoruh Nehri'nin hemen kenarından 3783m uzunluğa, 11 adet tünele, 4 adet viyadüğe ve 83 adet viraja sahip Artvin-Borçka karayolu geçmektedir.

Bayburt ili sınırları içerisinde yer alan Mescit dağlarından doğan Çoruh Nehri 431km mesafe kat ettikten sonra Gürcistan'ın Batum vilayetinde Karadeniz'e dökülmektedir. Türkiye'nin en hızlı akan nehri olan Çoruh'un 410 km'si Türkiye, 21 km'si ise Gürcistan sınırları içerisinde yer almaktadır (Anonim 2017). Araştırmanın yardımcı materyalini nehir kıyısında konumlanmış yerleşim, tarım ve rekreasyon alanlarına, sanayi ve kamu kurumlarına ve diğer kullanımlara ilişkin veriler ve hazırlanan raporlar oluşturmaktadır. Ayrıca, alanda yapılan anket ve çekilen fotoğraflar ve konuyla ilgili olarak incelenen bilimsel makaleler de çalışmada materyal olarak kullanılmıştır. Çalışma alanına ait farklı bölgelerden çekilmiş görüntüler Şekil 2'de verilmiştir

Şekil 1. Çalışma alanı sınırları

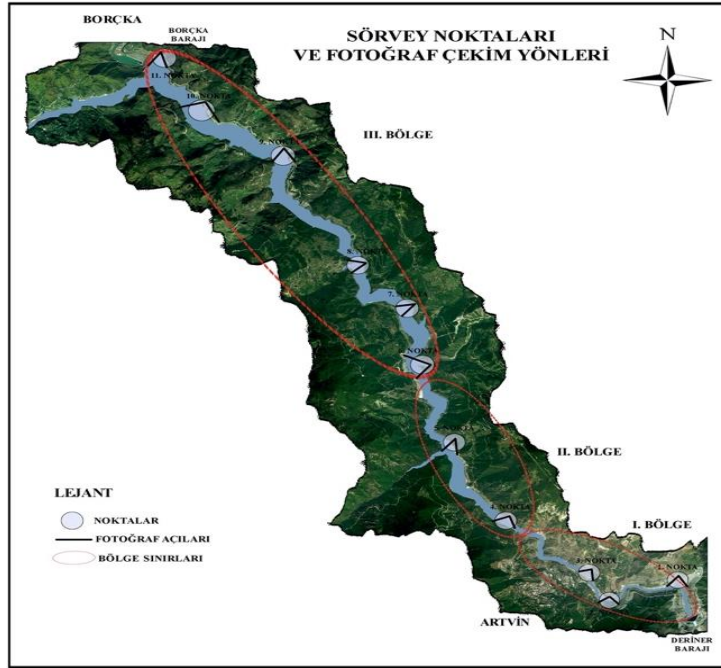

Şekil 2. Çalışma alanına ait görüntüler.

Çalışmada kullanılan yöntem üç aşamadan oluşmaktadır.

1. Aşama (Veri toplama aşaması): Çalışma alanının doğal yapısı ve mevcut durumunun belirlenmesi amacı ile çalışma alanına ait topoğrafik harita, Orman Bölge Müdürlüğü'nden 1/25000 ölçekli amenajman planı ve meşçere haritası, Artvin Belediyesi'nden 1/5000 ölçekli kadastral haritası, Doğa Koruma ve Milli Parklar Artvin Şube Müdürlüğü'nden korunan alanlar haritası ve Hatıla Milli Parkı Uzun Dönem Gelişim Planı temin edilmiştir.

2. Aşama (Arazi çalışması): Uzmanların katkıları ile elde edilmiş olan veriler ve dikkate alınarak arazi çalışmaları yapılmıştır. Su yüzeyinin karakteristik özelliklerine göre su yüzeyi 3 bölge halinde incelenmiştir. Kentin Çoruh Nehri ile en yakın temasının olduğu, suyun geniş akarsu yatağından aktığı bölge I. bölge, Hatila Vadisi Milli Park alanının olduğu suyun dar bir vadiden aktığı bölge II. bölge ve suyun göl formatında olduğu Borçka baraj gölünün olduğu bölge III. bölge olacak şekilde ele alınarak sörvey çalışması yapılmıştır (Şekil 3). Sörvey çalışması aşamasında gözlem formları oluşturulmuştur. Oluşturulan gözlem formları için Şahin vd., (2014)'ün yapmış olduğu "Görsel Peyzaj Sörvey Formu" ve "Arazi Sörveyi Estetik Algısal Kriterler" formu (Tablo 1) incelenerek çalışma alanına uygun hale getirilmiştir. Değerlendirme yapılan alanın karakteristik özelliklerini ortaya koymak amacı ile oluşturulan gözlem formları için farklı mevsimlerde olacak şekilde; Deriner Barajı'ndan Borçka Barajı'na kadar olan hat boyunca 3'er km aralıklar ile değerlendirme noktaları belirlenmiştir. Ayrıca alan karakteristiği açısından önemli noktalar da değerlendirmeye katılmıştır. Alan boyunca fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Çalışma sınırlarında olmayan ancak çalışma alanı yakın çevresinde bulunan imaj noktaları belirlenmiştir.

Şekil 3. Oluşturulan bölgeler, gözlem noktaları ve fotoğraf çekim yönleri

Tablo 1. Arazi sörveyi estetik ve algısal kriterler formu.

Mevkii	Bölge	Tarih	Fotoğraf No
Estetik	Değer	Algısal	Değer
Doğallık	Doğal Yarı Doğal Yapay	Uyarıcı	Büyüleyici İlgi Çekici Sıradan
Kuşatma	Açık Yarı Açık Kapalı	Memnuniyet	Güzel Hoş Hoşnutsuz
Çeşitlilik	Çeşitli Tek Tip	Güvenlik	Güvenilir Huzursuz
Renk	Renkli Tek Renk Donuk		Korkutucu Arazi Formu Bitki Örtüsü
Çizgi	Hareketli Kavisli Yatay	Dominant	Su Ögesi Tarım Kırsal Yerleşim
Sakinlik	Hareketli Sakin		Kentsel Yerleşim
Algısal Peyzaj Tipi			

Algılanan Diğer peyzaj tipleri

3. Aşama (Analitik hiyerarşi süreci): Kent kimliğinin oluşmasında etkili olan parametrelerin ağırlık katsayılarının ve alt parametrelere ait skor değerlerinin belirlendiği aşamadır. Belirlenen ağırlık katsayıları ve skor değerlerinden yola çıkarak her bir nokta için kent kimliği puanı hesaplanmıştır. Bu aşamada; Peyzaj Mimarı, Harita Mühendisi, Orman Mühendisi, Çevre Mühendisi ve Şehir Bölge Planlamacısından oluşan beş uzmandan görüş alınmıştır. Uzmanlar; jeolojik yapı, arazi formu, vejetasyon, su yüzeyi, renk, nadirlik, kültürel değişim kriterlerinin kent kimliğine olan etkisini belirlemeleri için bir en düşük, yedi en yüksek olacak şekilde puanlama yapmışlardır. Oluşturulan ikili karşılaştırma matrisi yardımıyla her bir parametreye ait ağırlık katsayısı hesaplanmıştır. Alt parametrelerin skorlanmasında da uzman görüşleri kullanılmıştır. Doğal faktörlerden olan konum ve iklim durumu kısa mesafelerde değişmeyeceği için değerlendirme kriterinin dışında bırakılmıştır. Her bir gözlem noktası için kent kimliği puanlaması aşağıdaki eşitlik yardımıyla hesaplanmıştır.

$$KKP = \sum_{i=1}^n x_i \times y_i$$

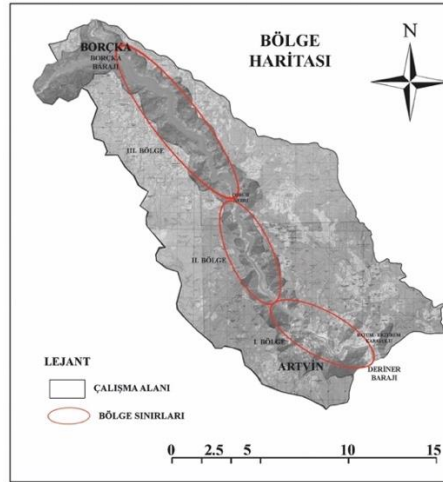
Burada KKP, kent kimliği puanı; x_i , parametre ağırlık katsayısı; y_i , parametre gözlem puanıdır.

4. Aşama; Çalışmanın son aşamasında alan verileri ve puanlar tartışılarak planlama ve tasarım önerileri yapılmıştır.

Çalışma alanına ait haritaların oluşturulmasında ArcGIS 10.0 yazılımı kullanılmıştır. Parametrelerin ağırlık puanlarının belirlenmesinde ve kent kimliği puanının hesaplanmasında Excel programı kullanılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Çalışma alanındaki mevcut alan kullanımları sanayi alanları, rekreasyon alanları, balık çiftlikleri, restoranlar, kamu alanları, kuruluş aşamasında olan botanik bahçesi, 1 adet tarihi sit alanı, 1 adet milli park ve 1 adet gen koruma alanı şeklinde sıralanabilir. Kentsel ve kırsal karakter gösteren bu alanlarda su yüzeyi dikkate alınarak geniş yatak boyunca akan su yüzeyi, dar vadi boyunca akan su yüzeyi ve baraj gölü niteliğinde su yüzeyi şeklinde üç bölge oluşturulmuştur (Şekil 4). Bu bölgelere ait genel bilgiler ve Arazi Sörveyi Estetik Algısal Kriterler formundan elde edilen veriler yardımıyla tanımlamalar yapılmıştır.

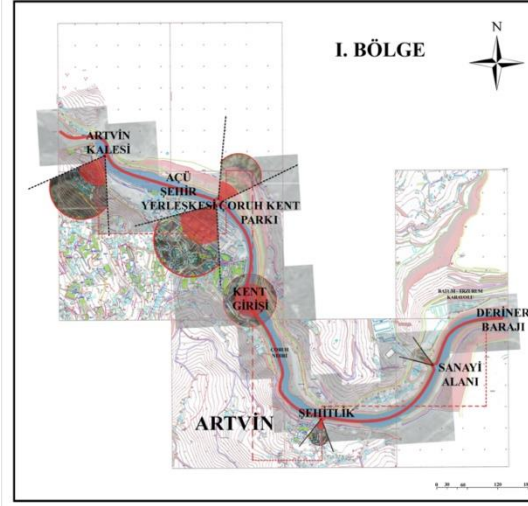

Şekil 4. Çalışma alanında oluşturulan bölgeler

I. Bölge

Deriner Baraj'ından Hatila Milli Parkı sınırlarına kadar olan yaklaşık 8km uzunluğunda kentsel peyzaj karakteri gösteren alan ilk bölge olarak değerlendirmeye alınmıştır (Şekil 5). Çalışma alanı içerisinde en yoğun kullanım bu alanda görülmektedir. Kent merkezinin sınırları içerisinde olmasının yanı sıra kentin tek ve ana girişinin de bu bölgede olması çalışma alanının önemini artırmaktadır. Kent girişine 5 km'lik mesafede bulunan 249 metre yüksekliği ile Türkiye'nin en yüksek barajı olan Deriner Barajı çalışma alanının başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Baraj 2011 yılında tamamlanmış ve üretime geçmiştir. Baraj gövdesinin pek çok ziyaretçi için

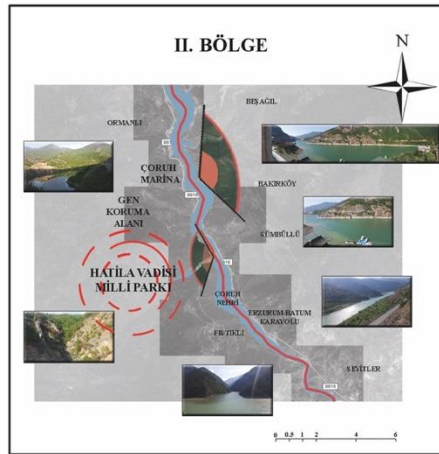
çekim noktası olma potansiyeli vardır. Barajın devamından Erzurum-Batum Karayolu güzergahı boyunca; Sanayi alanı, yapım aşamasında olan Ali Nihat Gökyiğit Botanik Bahçesi, geleneksel mimari doku örneklerine sahip Mamazında Mahallesi, şehitlik, kent ana girişi, Artvin İl Jandarma Komutanlığı ve Artvin Çoruh Üniversitesi Çayağzı Yerleşkesi, Çoruh Kent Parkı (Artvin İl merkezinde bulunan Çoruh Nehri kenarında yer alan 2.500 metre kare kapalı ve 57.000 metre kare açık alana sahiptir. Alan 3 km uzunluğunda 3 farklı kotta inşa edilmiştir) ve tarihi sit alanı statüsü ile korunan Artvin Kalesi yer almaktadır.

Şekil 5. Çalışma alanının I. bölgesi

II. Bölge;

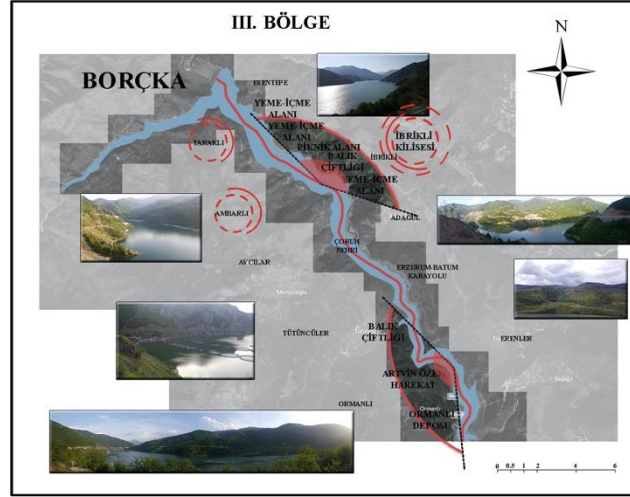
Hatila Milli parkı sınırından başlayarak 8 km'lik alanı kapsamaktadır (Şekil 6). Çoruh Nehri; bu bölgede derin yatağında oldukça hareketli bir topoğrafyayı kat etmektedir. II. bölge doğal güzelliği ile dikkat çekmektedir. Jeolojik oluşumlar ve bitki örtüsünün birlikteliği nehir boyunca suya yansımakta ve görsel olarak çekici görüntüler oluşturmaktadır. Fıstıklı, Sümbüllü, Beşağıl, Bakırköy merkez köyleri, yeme içme ve konaklama olanağı olan turizm noktası, Çoruh Nehri'ne kıyısı olan yerleşim yerleridir.

Şekil 6. Çalışma alanının II. bölgesi

III. Bölge;

Ormanlı köyünden Borçka Barajına kadar olan kısım üçüncü bölge olarak değerlendirmeye alınmıştır. Çok sayıda tüneller ile geçilen alan suyun ve yeşilin birleştiği yer yer kırsal yerleşimler ile güzel manzaraların ortaya çıktığı bir alandır (Şekil 7). Ormanlı, Tütüncüler, Erenler, Adagül, İbrikli, Ambarlı, Taraklı yerleşim yerlerinin Borçka Baraj Gölü kıyısında bulunan kısımları çalışma alanı sınırları içerisinde yer almaktadır. Yeme içme alanları, balık çiftlikleri alan kullanımları içerisinde yer almaktadır.

Şekil 7. Çalışma alanı III. Bölgesi.

Oluşturulan bölgelerin farklı noktalarında fotoğraflar çekerek gözlem formları işlenmiştir. Bölgelerin büyüklükleri göz önünde bulundurularak birinci bölgede üç noktada, ikinci bölgede iki noktada ve üçüncü bölgede ise altı noktada fotoğraf çekimi ve form işleme gerçekleştirilmiştir.

Kent Kimliğinin Değerlendirilmesinde Kullanılan Parametrelerin Ağırlıkları

İkili karşılaştırma matrisi yardımıyla her bir parametre için hesaplanan ağırlık katsayıları Tablo 2’de verilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda beklenildiği gibi kent kimliği üzerinde en yüksek etkiye sahip olduğu düşünülen su yüzeyi parametresi en yüksek ağırlık katsayısına sahip olurken (0.350), bunu sırasıyla arazi formu (0.237), vejetasyon (0.159), jeolojik yapı (0.106), nadirlik (0.070), renk (0.046) ve kültürel değişim (0.032) takip etmiştir.

Tablo. 2 Uzman görüşlerine göre kent kimliğinin değerlendirilmesinde kullanılan parametrelerin ağırlık katsayıları.

Parametre	Ağırlık katsayısı
Su yüzeyi	0.350
Arazi Formu	0.237
Vejetasyon	0.159
Jeolojik yapı	0.106
Nadirlik	0.07
Renk	0.046
Kültürel değişim	0.032

Kent Kimliğinin Değerlendirilmesinde Kullanılan Alt Parametrelerin Skor Değerleri

Her bir bölge için belirlenen gözlem noktalarında alt parametrelere ait skor değerlerinin bulunduğu “Görsel peyzaj gözlem formları” doldurulmuştur. Formlardaki skor değerlerinde 1-5 skalası kullanılmıştır, söz konusu parametrelerden kent kimliğine katkısı yüksek olana 5 puan, orta derecede katkısı olana 3 puan ve katkısı düşük olana ise 1 puan verilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Görsel peyzaj gözlem formu

Parametre	Ağırlık değeri	Alt parametre	Skor	Parametre	Ağırlık değeri	Alt parametre	Skor
Arazi Formlar	0.237	Yüksek Reliyef, dik uçurum, sivri tepe, kumul vadiler, kanyon, kayalıklar, lavlar	5	Renk	0.046	Hoşa giden zıtlık, canlı	5
		Orta Reliyef, ilginç erozyon, dik tepe, tek tepe, dar tepe, farklı ölçü	3			Bileşenlerle zıt, orta yoğunluk, zengin ama baskın olmayan renk	3
		Çok reliyef, küçük yuvarlak tepe, sıradan peyzaj	1			Yumuşak, göze çarpmayan renk	1
		Baskın, durgun, temiz yada akan su, beyaz su, kaskatı	5			Nadir, hatırlamaya değer, kısa ömürlü görüntü	5
Su	0.35	Akan ya da durgun, baskın olmayan su	3	Nadirlik	0.070	Bölge içinde diğerine benzemesine rağmen farklı olan alan	3
		Zor fark edilen su	1			İlginç ama bölgede oldukça ortak özellik gösteren alan	1
		İlginç doku, çeşitlilik, gösteren vejetasyon	5			Görsel uyum ve görsel çeşitlilik	5
Vejetasyon	0.159	Az çeşitlilik gösteren vejetasyon	3	Kültürel Değişimler	0.032	Görsel uyumsuzluk yok, çeşitliliğe etkisi az	3
		Çok az çeşitlilik gösteren vejetasyon	1			Güçlü uyumsuzluk, düzensiz	1
Jeolojik Yapı	0.106	Baskın tabakalanma, kıvrım, çatlak ve ilginç kayaç yapıları	5				
		Orta düzeyde kayaçlar, kıvrım ve çatlaklar	3				
		Zor farkedilen kayca türleri	1				

Bölgelerin Kent Kimliği Değerlendirme Puanları

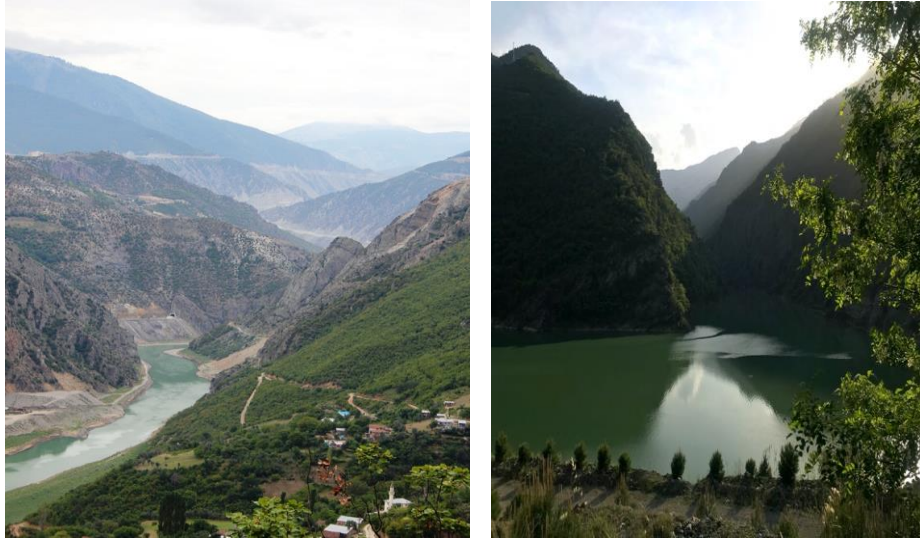
Belirlenen gözlem noktalarında alt parametre skor değerleri göz önünde bulundurularak gözlem formları üzerinden bir puanlama yapılmıştır. Her bir gözlem noktasında alt parametreler için belirlenen skor değerlerinin ve ağırlık katsayılarının birlikte değerlendirilmesiyle elde edilen kent kimliği değerlendirme puanları (KKDP) Tablo 4’te verilmiştir. Buna göre doğal güzelliklerin ön planda olduğu II. bölge en yüksek KKDP’na sahip olmuştur (4.626), bunu sırasıyla I. bölge (4.157) ve III. bölge (4.115) takip etmiştir.

Tablo 4. Kent kimliği değerlendirme puanlarının bölgelere göre dağılımı

Bölge	Kent Kimliği Puanı
I. Bölge	4.157
II. Bölge	4.626
III. Bölge	4.115

En yüksek kent kimliği değerlendirme puanına sahip II. bölgenin Estetik ve Algısal Kriterler Formu estetik açıdan değerlendirildiğinde alanın doğallık bakımından doğal, kuşatma bakımından kapalı, çeşitlilik bakımından tek tip, renk bakımından baskın olarak monokrom renk, çizgisellik bakımından hareketli, sakinlik bakımından sakin özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Algısal özellikler açısından değerlendirildiğinde ise uyarıcılık bakımından büyüleyici, memnuniyet bakımından güzel, güvenlik bakımından güvenilir olduğu dominant öğenin ise su öğesi olduğu görülmüştür. Doğal alan olması nedeniyle II. bölgenin görsel açıdan ilginç jeolojik oluşumlara ve relik bitki özelliği gösteren vejetasyon yapısına sahip olması, Çoruh Nehri’nin kıvrımlı çizgisel yapısı ile oluşturduğu manzara bütünlüğünden dolayı görsel çirkinliklerin neredeyse hiç olmaması bu bölgenin görsel kalitesinin yüksek olmasında etkili olmuştur (Şekil 8). Alanın görsel kalitesinin etkili olmasında Hatıla Milli Parkı ve Hatıla Çayı’nın görsel değerinin de etkisi bulunmaktadır (Turgut ve Tırnakçı, 2020). Meitner (2004) yaptığı görsel kalite değerlendirmelerinde su yüzeyinin çekici ve ilgi uyandırıcı olduğundan bahsetmektedir. Bulut et al., (2009) peyzaj değerinin somutlaştırılmasında kalite duygularının önemine dikkat çekmektedirler. Aşur ve Alphan (2018), biyofiziksel özelliklerin görsel değerinin önemine dikkat çekmektedirler. Doğal alanların; çevresel tercihlerde, algılanabilir formların önemli olduğu ifade edilmektedir.

Bunun yanı sıra sulak alan vejetasyonlarının peyzaj tasarımına olan olumlu etkileri bulunmaktadır (Turgut and Yılmaz, 2020). II. bölgenin sınırlarının keskin olması alan tanımlaması açısından belirleyici olmaktadır. II. bölgenin doğal alan sınıfında olması yüzey farklılaşmalarının da fazla görülmesine neden olmuştur. Can (1999) yapmış olduğu çalışmada yüzey farklılaşmalarının kimlik üzerinde etkili olduğunu vurgulamış, yüzey verileri ve kent kimliğinin denge içerisinde olduğu durumlarda insanların doğayı algılaması ve kentle bütünleşmesinin kolaylaştığını ve yüzey şekilleri ile oluşan kimlik öğelerinin kalıcı ve özgün olduğunu ifade etmiştir. II. bölgede dikkat çeken unsurlardan bir diğeri ise I. bölge ve III. bölgenin aksine kapalı dingin bir yapısının olmasıdır. Özhanlı ve Yılmaz (2011) Peyzajın görsel estetik yapısının planlama kararlarına dahil edilmesi gerektiğini vurguladıkları çalışmada, bir peyzaja ait görsel özelliklerin doğal, açık, çeşitli, gizemli, uyumlu, perspektif sunan, düzenli ve güven verici olmasının manzara değerini artırdığını ifade etmektedirler.

Şekil 8. II. bölgeye ait görüntüler.

Puanlamada ikinci sıradaki I. bölgenin estetik açıdan değerlendirilmesinde, alanın doğallık bakımından yarı doğal, kuşatma bakımından genellikle kapalı, çeşitlilik bakımından çeşitli, renk bakımından donuk, çizgisellik bakımından kavisli, sakinlik bakımından hareketli özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Alanın algısal özellikler bakımından değerlendirilmesinde ise; uyarıcılık bakımından ilgi çekici, memnuniyet bakımından güzel, güvenlik bakımından huzursuz olduğu dominant öğenin ise arazi formu ve kentsel yerleşim olduğu görülmüştür. İkinci bölgeden farklı olarak bu bölgenin alan özelliğinin yarı doğal ve kentsel olması, kuşatma bakımından açık olması, donuk renk özelliği göstermesi, sakinlik bakımından hareketli olması, güvenlik bakımından huzursuz olması ve dominant öğenin kent yapısı olması daha düşük puan almasında etkili olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında bölge rekreasyon potansiyeli bakımından kent için oldukça önemli olmasına rağmen Çoruh Nehri'ne yapılan deşarjlar, kıyı alanlarının amaç dışı kullanımı, suya ulaşımın olmaması ve trafik yoğunluğu alanın kent için olumsuz imaj oluşturmaya neden olmaktadır (Şekil 9).

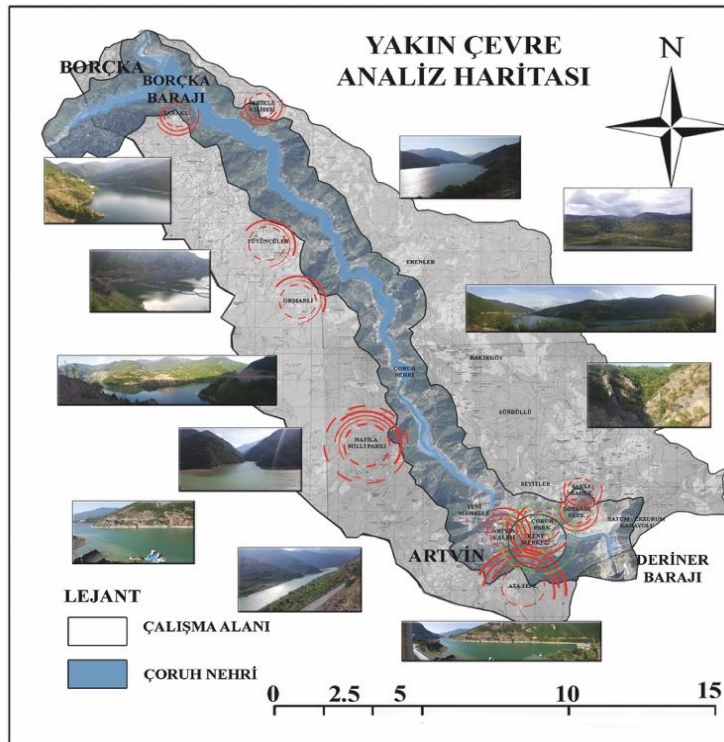
Şekil 9. Çoruh Nehri kıyısında yer alan Artvin Çoruh Üniversitesi.

Kent kimliği değerlendirme puanı sıralamasında son sırada yer alan III. bölgenin estetik açıdan değerlendirilmesinde alanın doğallık bakımından yarı doğal, kuşatma bakımından açık, çeşitlilik bakımından çeşitli, renk bakımından renkli, çizgisellik bakımından kavisli, sakinlik bakımından sakin özelliklere sahip olduğu görülmüştür. Algısal özellikler bakımından değerlendirilmesi sonucunda ise uyarıcılık bakımından ilgi çekici, memnuniyet bakımından güzel, güvenlik bakımından huzursuz olduğu dominant öğenin ise su ögesi olduğu görülmüştür (Şekil 10). Yine bu bölgede ikinci bölgeden farklı olarak alanın yarı doğal özellik göstermesi, kuşatma bakımından açık olması, renkli olması, kavisli yapıya sahip olması ve güvenlik bakımından huzursuz olarak nitelendirilmesi bu bölgenin en düşük puana sahip olmasında etkili olmuştur. Ayrıca Borçka Baraj Gölü'nün bulunduğu bölge içerisinde birkaç yeme içme noktasının ve balık çiftliğinin dışında rekreasyon alanlarının mevcut olmamasının, göl manzarası ve dağınık kırsal yerleşim alanlar olmasına rağmen bölgede tünellerin sıklıkla manzara ile olan ilişkiyi kesmesinin de alanın düşük puan almasında etkili olduğu düşünülmektedir.

Şekil 10. III. bölgeye ait görüntüler.

Bir alanın kimlik oluşturmasında yakın çevre de önemli olduğundan, çalışma alan sınırlarında olmayan ancak yakın çevresinde var olan imaj noktaları yakın çevre analizi ile belirlenmiştir (Şekil 11). I. bölge yakın çevresinde Artvin Kalesi, yapım aşamasında olan Ali Nihat Gökyiğit Botanik Parkı ve Türkiye'nin en büyük Atatürk heykeli bulunmaktadır. Bu imaj noktalarının tamamı ayrıca önemli bakı noktası olma potansiyeli taşımaktadırlar. Şekil 12'de Atatepe'den Çoruh Nehri manzarası görülmektedir. II bölge yakınında yer alan imaj noktaları ve çevresi de Hatıla Milli Parkı ve cam terasıdır. III. bölge imaj noktaları konusunda daha zayıf potansiyele sahip olsa da bu bölge yakınında yer alabilecek imaj noktası İbrikli'de bulunan İbrikli Şapeli sayılabilir.

Şekil 11. Çalışma alanı yakın çevre imaj noktaları.

Şekil 12. Atatepe'den Çoruh Nehri'nin görünüşü.

4. Sonuç ve Öneriler

İnsanların toplumla ve yaşadıkları mekanla olan ilişkilerinin sorgulandığı pek çok çalışmada yaşadığımız mekanların insan yaşamını düşündüğümüzden daha fazla etkilediği görülmektedir. İçinden akarsu geçen kentlerin pek çoğunda akarsuların, kente kimlik kazandırma, alan kullanımını çeşitlendirme vb. kente ekolojik ve estetik değer kattığı bilinmektedir. Artvin ili kent merkezi sınırlarından geçen Çoruh Nehri; Türkiye'nin büyüklük ve akış hızı bakımından önemli nehirleri arasında yer almaktadır. Oldukça derin vadiler boyunca akan nehir doğal ve kentsel alanlardan geçerek Karadeniz'e dökülmektedir. Ancak Çoruh Nehrinin kent kimliğine katkısının değerlendirildiği bu çalışmada yanlış planlama kararlarının olumsuz sonuçlara neden olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmada nehir üç bölgeye bölünerek incelenmiştir. I. bölge kentsel alan içerindedir. Bu bölge için yapılan değerlendirmelerde; nehrin kenti kentin büyümesini sınırladığı, alan kaybına neden olduğu, çoğu zaman kirli aktığı ya da Deriner Barajı'nın su tutmasından dolayı su yüzeyinin tamamen yerini boş yatağa bırakarak çirkin kayalık bir görüntü oluşturduğu, nehrin çevresinde alan kullanımının kısıtlı olduğu vb. olumsuz görüşlerin çoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Erişim ve bağlantıların süreklilik ve kent kalitesi açısından önemi olduğu doğal bozulmamış alanların insanları olumlu etkilediği gibi estetik kaygı ile tasarlanmış alanların da insanlar üzerinde olumlu etki bıraktığı, arta kalan açık alanların gelişigüzel kullanımlara açık olduğu ve bunun da insanlar üzerinde olumsuz etki bıraktığı görülmüştür. Deriner Barajı yapımı sonrasında su kıyılarına ulaşım güçleşmiş balıkçılık, taşımacılık vb. gibi su kullanımları kısıtlanmış kültürel peyzaj öğeleri yok olmuştur. II. bölge doğal peyzaj karakterine sahiptir. Nehir önemli kimlik ögesi olan Hatila Milli Parkı sınırından geçmekte ve Hatila Çayı Çoruh Nehri ile buluşmaktadır. Bu bölge için yapılan değerlendirmede ilginç jeolojik oluşumlar, vejetasyon yapısının çekiciliği alan kullanıcılarını olumlu etkilemektedir. Görsel değerlendirme formlarında en yüksek puanı alan alanın kimlik oluşturma potansiyelinin en yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak bu bölge zorlu ve kıvrımlı bir yol ile geçildiği için alan kullanımı sınırlıdır ve su yüzeyinin bu potansiyeli yeterince kullanılamamaktadır. Değerlendirmeye alınan üçüncü bölge Borçka Barajı ile son bulmaktadır. Bu bölgede su yüzey alanı artmakta su aynası özelliği ile dikkat çeken doğal peyzaj karakterinde bir alan oluşmaktadır. Yapılan değerlendirmede genel olarak su kıyısına fiziksel ulaşımının oldukça zor olduğu, boş atık alanların olumsuz görüntüler oluşturduğu, yol kenarlarında az sayıda yer alan rekreasyonel kullanımların çoğunun görsel ve fonksiyonel olarak yetersiz olduğu belirlenmiştir.

Çalışma da görülmektedir ki kentlerde doğal ve kültürel bileşenler dikkate alınarak insan odaklı sürdürülebilir tasarımların oluşturulması önemlidir. Bu bakış açısı ile Çoruh Nehri ve çevresinde alan kullanımının yeniden ele alınması gereklidir. Kimlik oluşturma potansiyeli yüksek olan doğal kaynaklara erişimin kolaylaştırılması, Artvin özelinde ise suyun ulaşım, eğlence ve kültürel etkinliklerde kullanılabilirliğinin artırılması gerekmektedir. Atık su deşarjı, katı atık depolama alanı, çarpık kentleşme, atıl alan vb. olumsuz alan kullanımının düzeltilerek erişimin sağlanması gerekmektedir. Kent ile nehrin bağlantısının sağlanması kullanıcı profiline genişletilmesi var olan imaj noktalarının alan kullanımına katılması önemlidir. Mevcut su dengesinin bozulmaması için su akışının yetersiz kaldığı durumlar için ek çözümler ve kısıtlamalar getirilmelidir. Sonuçlardan da görüldüğü gibi peyzaj tasarımının önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Kıyı boyunca kesintisiz alan kullanımının oluşturulması, Çoruh Nehrine ulaşımın yeniden sağlanması, Atatepe,

Hatila Milli Parkı, Ali Nihat Gökyiğit Botanik Parkı, Artvin Kalesi vb kent imaj noktalarının tasarıma katılması Çoruh Nehri'ne kimlik kazandıracaktır.

Mekânsal kalitenin insan yaşamını her açıdan olumlu etkilediği, kent kimliğinin sosyal yaşantı üzerinde önemli izler bıraktığı gerçeğinden yola çıkarak, yaşanabilir kentlerin artması için yapılan bu çalışmalar yerel yönetimler için kentsel rehber niteliği taşımaktadır. Doğal imaj noktalarının tasarım açısından kullanılabilecek önemli öğeler olduğu, tek başlarına yeterli olamadıkları, kıyı tasarımları içerisinde değerlendirilebildiği sürece sosyal kabul edilebilirlik kazandığı, aksi durumda hak ettiği değeri göremediği gerçeği de bu çalışma ile ortaya konulmuştur. Artvin ili mücavir alan sınırları içerisinde yer alan yakın zamanda yapımı tamamlanan Türkiye'nin sayılı büyük barajı olan Deriner Barajı ve Artvin mücavir alan sınırı dışında olmasına rağmen kent ile yakın ilişki içerisinde olan Borçka Barajı'nın kentin kültürel ve geleneksel anlamda su ile olan etkileşimin olumsuz etkilendiği, ancak bu değişimin bir geçiş dönemi olduğu, Çoruh Nehri'nin ve çevresindeki doğal peyzaj özelliklerinin kente kimlik kazandırabilecek kadar güçlü potansiyelinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Teşekkür

Bu çalışma Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığa Anabilim Dalı'nda kabul edilen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

1. **Anonim** (2017). Artvin İli 2016Yılı Çevre Durum Raporu. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/editordosya/Artvin_icdr2016.pdf. (20. 02.2020)
2. **Aşur, F. Alphan H. (2018)**. Görsel Peyzaj Kalite Değerlendirmesi ve Alan Kullanım Planlamasına Olan Etkileri. Y.Y.Ü. Tarım Bilimleri Dergisi, 28(1), 117-125 s.
3. **Balci, D. (2002)**. Kentsel Kıyı Mekânı Düzenleme Sorunlarının Kadıköy-Kartal Sahil Yolu Güzergahı Kıyı Kullanımı Örnekleriyle İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, 170 s.
4. **Bulut, Z., Karahan, F., Sezen, I., 2009**. Determining visual beauties of natural waterscapes: A case study for Tortum Valley (Erzurum/Turkey). Scientific Research and Essay Vol. 5 (2), 170-182
5. **Can, N. (1999)**. Kent Kimliği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 279 s.
6. **Cengiz, B. (2007)**. Bartın Çayı Peyzaj Özelliklerinin Saptanması ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi (yayımlanmamış), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara, 305.
7. **Erdoğan E. (2006)**, Çevre ve Kent Estetiği, ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 8(9), 68-77 s.
8. **Erton, M. (1995)**. Kent Kimliği: İznik ve Mudurnu Yerleşmeleri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.200 s.
9. **Kılıçaslan, Ç., Özkan, M.B. (2005)**. Akarsuların Kentsel Gelişme – Dönüşüm Süreci İçerisinde Çeşitli Kullanımlar Yönünden Etkileşimlerinin İzmir Kenti Örneğinde Ortaya Konulması, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 42(2), 179-190.
10. **Lynch, K. (1960)**. The Image of The City. MIT Press., London England, 184 p.
11. **Meitner, M. J. (2004)**. Scenic Beauty of River Views in the Grand Canyon: Relating Perceptual Judgments to Location. Landscape and Urban Planning, 68, 3-13 p.
12. **Turgut, H., Özalp, A.Y., Erdoğan, A. (2012)**. Artvin İlinde Doğal Çevrenin Kent Kimliğine Etkileri. Türkiye Ormancılık Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, 172-180 s.
13. **Önem, A. B., Kılınçaslan, İ. (2005)**. Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik, İTÜ Dergisi, 4(1), 115-125s.
14. **Özdemir, Ş., Karaca. Y. (2009)**. Kent Markası ve Marka İmajının Ölçümü: Afyonkarahisar Kenti İmajı Üzerine Bir Araştırma, Afyon Karahisar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt:6, sayı:2, 113-134s.
15. **Özdemir, Z. (2013)**. Kentlerin Akarsu İle Bütünleşme Sorunlarının Planlama ve Tasarım Yönünden İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara, 325 s.
16. **Özhancı, E., Yılmaz, H. (2017)**. Kırsal Peyzaj Planlamasında Kentli Halkın Rolü ve Kimliğe İlişkin Farkındalık Düzeyi. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi ISSN:2146-1880, e-ISSN: 2146-698X Yıl: 2017, cilt: 18, sayı:1, 62-69 s.
17. **Şahin, Ş., Perçin, H., Kurum, E., Memlük, Y. (2014)**. Akarsu Koridorlarında Peyzaj Onarımı ve Doğaya Yeniden Kazandırma Teknik Kılavuzu. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü adına BEL-DA Belde Proje ve Dan. Tic. Ltd. Şti., Ankara, 154s.

18. **Turgut, H., Özalp, A., Erdoğan, A. (2012).** Artvin İlinde Doğal Çevrenin Kent Kimliğine Etkileri. Süleyman Demirel Orman Fakültesi Dergisi, 13: 172-180.
19. **Turgut, H., Tırnakçı, A.(2020).** Korunan Alanlarda Peyzaj Karakter Analizi Hatıla Vadisi Milli Parkı Örneği. Atatürk üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 51 (1): 8-20, 2020
20. **Turgut, H., Yılmaz, S. (2020).** Identification and Mapping of Wetland Plants in Erzurum. DOI: 10.28955/alinterizbd.729679.